

۷) گاه‌شماری سلوکی

گاه‌شماری سلوکی، که به نامهای متعددی چون کلدانی، سریانی - مقدونی و تاریخ ذوالقرنینی نیز شناخته شده است (برای آگاهی از نامهای متعدد این گاه‌شماری در نقاط گوناگون نک: تقی‌زاده، ج ۶، ص ۱۶۲-۱۶۳، نیز نک: ادامه‌همین بخش)، پس از نابودی امپراتوری هخامنشی و از زمان جلوس سلوکوس اول (ملقب به فاتح، حک: ۳۱۲-۲۸۰ ق.م)، در بابل به وجود آمد. بسیاری (از جمله تارن ۸۳، ص ۱۴۲؛ نیز نک: د. فارسی، ذیل «سلوکوس I») بر این باورند که سلوکوس فاتح، پیروزی بر بابلیان را مبدأ گاه‌شماری سلوکی اعلام کرد. همچنین، بر اساس رأی دیگر، مبدأ این گاه‌شماری مرگ اسکندر چهارم، مشهور به آگوست، یکی از جانشینان اسکندر مقدونی بوده‌است، که مدت کوتاهی (۳۱۱ ق.م) در بابل سلطنت نمود (گینتسل، ج ۱، ص ۱۳۶). اما بررسیهای دقیقتر نشان می‌دهد در ادامه رواج گاه‌شماری شمسی - قمری بابلی در سرزمین بابل - که بنا بر سنت عمومی آغاز پادشاهی هر فرد، مبدأ جدید گاه‌شماری شناخته می‌شده است - وقایع‌نگاران بابلی، نخستین نوروز (اولین روز ماه نیسانوی بابلی) بعد از جلوس سلوکوس اول را در بابل مبدأ گاه‌شماری قرار دادند و سلوکیها نیز به تقلید از آنان اولین روز سال نو بعد از جلوس سلوکوس نیکاتور را مبدأ قرار دادند اما تفاوت مبدأ سال نزد بابلیها سبب شد تا شماره سالهای بابلی با مبدأ سلوکی یک سال کمتر از شماره سالهای سلوکی با همان مبدأ باشد (عبداللهی، ۱۳۶۶ ش، ص ۱۳۴).

در گاه‌شماری سلوکی بابلی نام ماههای سریانی، و در گاه‌شماری سلوکی مقدونی نام یونانی ماهها رواج داشته است. نکته مهمی که در گاه‌شماری سلوکی (چه در صورت مقدونی چه در صورت بابلی آن) باعث تفاوت مهم این گاه‌شماریها و سایر گاه‌شماریهای نشئت گرفته از گاه‌شماری شمسی - قمری بابلی می‌گردد، آن است که چون در دوازده سال آخر سلطنت سلوکوس اول، فرزند او آنتیوخوس نیز همراه با وی سلطنت می‌کرد، با آغاز حکومت مستقل آنتیوخوس مبدأ تاریخ همچنان همان تاریخ جلوس سلوکوس اول باقی ماند و ادامه کاربرد یک مبدأ برای بیش از یک قرن نشان داد که شمارش سالها از مبدأ ثابت مناسبتر است. استفاده از این روش به سرعت در اروپای شرقی و آسیای غربی رواج یافت (همان، ص ۱۳۴-۱۳۵). نظر به کاربرد این گاه‌شماری در حوزه وسیعی از سرزمینهای بین‌النهرین و آسیای صغیر، گونه‌های متفاوتی از روش کیبسه‌گیری (از جمله احتمال استفاده از نه ماه کیبسه در یک دوره ۲۵ ساله) در کنار روش عمومی کیبسه‌گیری شمسی - قمری بابلی (هفت‌ماه کیبسه در نوزده سال) وجود داشته است.

رواج دوگونه گاه‌شماری سلوکی (بابلی و مقدونی) همچنین باعث شده است که نام ماههای این گاه‌شماری در اسناد گوناگون با نام ماههای مقدونی و بابلی ذکر شود؛ از جمله در اسناد باقیمانده در دورا - اروپوس نام ماههای مقدونی و بابلی، هر دو، ذکر شده‌اند (ولز و دیگران، ص ۴۴۴ فهرستی از نام ماههای مقدونی بر اساس اسناد دورا - اروپوس تهیه کرده‌اند). قدیمترین سند تاریخداری با گاه‌شماری سلوکی، متعلق به سال ۲۳ سلوکی/۲۸۹ ق.م است (تقی‌زاده، ج ۶، ص ۱۶۳) و کهنترین سند از مجموعه اسناد پوست‌نوشته دورا - اروپوس نیز سال ۱۱۷ از این مبدأ را دارد (ولز و دیگران،

ص ۴۴۱). دامنه استفاده از این گاه‌شماری بر روی این پوست نوشته‌ها سال ۵۵۴ سلوکی می‌باشد (همان، ص ۴۴۲). در ایران نیز مهمترین اسناد تاریخداری با این گاه‌شماری مجموعه سکه‌های پادشاهان اشکانی (پارتی) و نیز اسناد مشهور به بنچاق اورامان می‌باشد که کاربرد گاه‌شماری سلوکی را در دوره زمانی گسترده‌ای در دوران اشکانی تأیید می‌نماید (عبداللهی، ۱۳۶۶ ش، ص ۱۳۷-۱۴۰؛ برای بررسی تفصیلی استفاده از این گاه‌شماری در سکه‌های اشکانی نک: مکداول، ص ۱۴۷-۱۵۳).

استفاده از این گاه‌شماری اگرچه در ایران از اواسط دوره اشکانی و دوره ساسانی ترک شده، در سایر سرزمینها از آن همچنان استفاده می‌شده است؛ از جمله در عهد عتیق، این گاه‌شماری با نام بابلی ماهها به کار رفته است (نک: کتاب مقدس. عهد عتیق. اسفار مجعوله، کتاب اول مکابیان، ۱: ۵۷). در نوشته‌های دانشمندان اسلامی، بین‌التاریخین این گاه‌شماری با گاه‌شماریهای متعدد دیگر ذکر شده است. اگرچه در این نوشته‌ها از این گاه‌شماری با عنوان اسکندری نیز یاد شده، این نامگذاری با اسکندر مقدونی ارتباطی ندارد (عبداللهی، ۱۳۶۶ ش، ص ۱۴۱؛ برای آگاهی از بین‌التاریخین این گاه‌شماری با چند گاه‌شماری مهم دیگر نک: ابوریحان بیرونی، ۱۹۲۳، ص ۱۳۷؛ همو، ۱۳۶۲ ش، ص ۲۴۱). تا آغاز قرن حاضر نیز مسیحیان نسطوری تقریباً فقط از این گاه‌شماری استفاده می‌کردند (تقی‌زاده، ج ۶، ص ۱۶۳).

در صورت سربانی گاه‌شماری سلوکی، که در قرون گذشته در نواحی شام و سوریه رواج داشته، علاوه بر نام ماههای سال برای روزهای هفته نیز نامهایی وجود داشته است (برای آگاهی از این نامها نک: برنهارد، ص ۱۰). در حال حاضر، نام ماههای گاه‌شماری سلوکی در سوریه و اردن و نواحی اطراف آن با مبدأ گاه‌شماری هجری قمری رواج دارد (برای آگاهی بیشتر درباره گاه‌شماری سلوکی و نام ماههای آن در صورتهای سلوکی بابلی و مقدونی در سرزمینهای گوناگون نک: گینتسل، ج ۳، ص ۱-۵۴؛ برنهارد، ص ۶۴-۹۸؛ دین، ص ۱۲۹-۱۴۱؛ برای آگاهی بیشتر درباره رواج این گاه‌شماری در ایران نک: عبداللهی، ۱۳۶۶ ش، ص ۱۳۳-۱۵۲).